

політичний коментар[®]

червень 2005

щомісячний огляд ситуації в Україні

Публікацію **політичний коментар** засновано у квітні 2003 року.

Друкований засіб масової інформації **політичний коментар** зареєстровано в Державному комітеті телебачення і радіомовлення України, свідоцтво КВ № 9221 від 30 вересня 2004 року.

Редактор: Єгор Соболев.

Координатор проекту: Євген Шульга.

Експерти: Євген Бершеда, Наталія Мартиненко, Віра Нанівська, Єгор Соболев, Віктор Чумак.

Літературний редактор: Надія Цісик.

Ми вдячні за допомогу та поради, які нам надавали консультанти Міжнародного центру перспективних досліджень (МЦПД).

Члени Наглядової ради Міжнародного центру перспективних досліджень не відповідають за оцінки та погляди, висловлені на сторінках публікації.

Хоча Міжнародний центр перспективних досліджень доклав усіх зусиль для забезпечення якості цієї публікації, ані МЦПД, ані його консультанти, ані члени Наглядової ради МЦПД не відповідають за жодні збитки чи шкоду, завдані особі, яка покладалася на цю публікацію, хоч би якою була причина цих збитків чи шкоди.

Щодо отримання публікацій МЦПД просимо звертатися за тел.: (044) 236-5464, e-mail: marketing@icps.kiev.ua

Дизайн та верстка: Остап Стасюк.

Розповсюджується за передплатою.

Поштова адреса Міжнародного центру перспективних досліджень:
вул. Пимоненка, 13а, Київ, Україна, 04050.

Телефон: (044) 236-4477. Факс: (044) 236-4668.

E-mail: yshulha@icps.kiev.ua. Web: <http://www.icps.com.ua>

Місцезнаходження:

вул. Милославська, 39/48, Київ, Україна, 02094.

політичний коментар

число 6 (24), червень 2005

У цьому числі ***політичного коментаря*** Міжнародний центр перспективних досліджень представляє результати аналізу державної політики та чинників впливу на неї у травні 2005 року.

Зміст

<i>Головне</i>	<i>2</i>
<i>Політична ситуація</i>	<i>3</i>
<i>Зовнішні відносини</i>	<i>6</i>
<i>Державні рішення</i>	<i>10</i>
<i>Економічне середовище</i>	<i>12</i>

***Міжнародний центр
перспективних досліджень***

*вул. Пимоненка, 13а, Київ, Україна, 04050
www.icps.kiev.ua*

ГОЛОВНЕ

Бензинова криза спровокувала першу велику суперечку між Президентом і Прем'єр-міністром, хоча відставка Юлії Тимошенко не загрожує. Суперечності виявили найбільший ризик для нової влади — гальмування потрібних ринкових і демократичних реформ. Це може викликати у населення розчарування, ознаки якого вже зафіксували соціологи. Утім, це не означає підвищення шансів опозиції на виборах нового складу Верховної Ради в березні 2006 року, оскільки лідери попередньої влади в очах населення дискредитовані (див. **ПОЛІТИЧНА КОНКУРЕНЦІЯ**).

Віктор Ющенко пом'якшив позицію України щодо участі у проєкті створення Єдиного економічного простору, від якого, за прогнозами, нова українська влада мала відмовитися. Це є частиною тактики Києва з обережного перегляду всіх ключових аспектів відносин з Москвою, щоб адаптувати їх до українських національних інтересів. Реакція Москви на бажання Києва проводити незалежну політику негативна, хоч і стримана. Російська Держдума у спеціальній заяві звинуватила Віктора Ющенко в переслідуванні опозиції. Вашингтон і Брюссель задоволені перебігом подій в Україні, але чекають від Києва рішучих реформ (див. **ЗОВНІШНІ ВІДНОСИНИ**).

Під тиском Президента уряд відмовився від адміністративного обмеження цін на нафтопродукти та відкрив кордони для імпорту пального. Це зупинило бензинову кризу на восьмивідсотковому зростанні цін. Верховна Рада ухвалила закон, що передбачає прискорення виплат компенсацій громадянам за знецінені вклади в Ощадбанку. Якщо Президент підпише цей закон, близько 130 млрд. грн. будуть визнані державним боргом, а компенсацію вкладникам здійснюватимуть щороку в розмірі не менш як 0,5% ВВП за попередній рік і 10% приросту ВВП (див. **ДЕРЖАВНІ РІШЕННЯ**).

Темпи економічного зростання далі сповільнюються. У січні—квітні ВВП зріс на 5%. Однак надходження до бюджету зростають через кращу сплату податків, зокрема найбільшими компаніями. Високих темпів інфляції 2005 року не уникнути. Ми передбачаємо, що вона становитиме 14% (див. **ЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ**).

ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ

Економічні негаразди створили підґрунтя для першої великої суперечки між Президентом та урядом. Своїм указом Віктор Ющенко засудив політику кабінету Юлії Тимошенко на ринку нафтопродуктів. Президент висунув вимогу відмовитися від адміністративного стримування цін і створити ринкові механізми їх регулювання, зокрема, державний резерв нафтопродуктів.

**Бензинова криза
посварила Ющенка
й Тимошенко**

Критика Віктора Ющенка пролунала після того, як найбільші нафтотрейдери, зокрема російські компанії ТНК–BP і ЛУКОЙЛ, обмежили продаж бензину. Це створило його дефіцит в роздрібній торгівлі та великі черги на заправках. Поведінка нафтотрейдерів, які водночас скоротили переробку нафти, була реакцією на цінові обмеження, запроваджені урядом у квітні. Тоді компанії намагалися підвищити ціни, мотивуючи це збільшенням оподаткування та зростанням світової ціни нафти. Однак Тимошенко звинуватила нафтотрейдерів у монопольній змові для отримання надприбутків. Уряд встановив граничні рівні цін на нафтопродукти. Нафтотрейдери домоглися їх скасування лише створенням дефіциту пального. Після цього роздрібні ціни на найпопулярніший бензин марки А-95 зросли в середньому на 8%.

За даними газети “Дзеркало тижня”¹, під час суперечки на зустрічі з нафтотрейдерами Віктор Ющенко запропонував Юлії Тимошенко піти у відставку. Згодом Президент заявив журналістам, що це чутки, але наголосив, що уряд мусить засвоїти бензинову кризу як урок. Юлія Тимошенко відповіла, що вважає дії уряду абсолютно правильними і повторила б їх знову.

На нашу думку, напруження, що виникло в стосунках між Президентом і Прем’єр-міністром, не загрожує останній відставкою. По-перше, Віктору Ющенкові зараз годі знайти кращого кандидата на посаду глави уряду. Серед політиків української вищої ліги немає людей, які доти продемонстрували вміння розробляти і впроваджувати ефективну державну політику. Тому ідея заміни енергійної та рішучої Юлії Тимошенко ставить перед Віктором Ющенком питання, хто краще зможе виконати завдання провести масштабні економічні реформи.

**Відставка
Прем’єр-міністра
малоймовірна**

По-друге, у разі відставки Юлії Тимошенко Віктор Ющенко замість потужного спільника отримає сильного опонента. Згідно з опитуванням Фонду “Демократичні ініціативи”, проведеним у березні, Юлія Тимошенко мала однаковий з Віктором Ющенком рейтинг підтримки. Позитивно її діяльність оцінювали 54% громадян – рівно стільки, скільки й Президента. Якщо Юлію Тимошенко буде звільнено, вона, найвірогідніше, перейде в опозицію і викликатиме набагато більше довіри, ніж її нинішній лідер Віктор Янукович.

Ознака перспективності Юлії Тимошенко – стрімке зростання чисельності її фракції у Верховній Раді. Від березня фракція Блоку Юлії Тимошенко подвоїлася і зараз є четвертою за розміром у парламенті, нараховуючи 37 депутатів. У травні до фракції глави уряду майже повністю перейшла група “Союз” – об’єднання парламентаріїв з Луганської області, які на виборах підтримували Віктора Януковича.

¹ Див. <http://www.zn.kiev.ua/ie/show/547/50107>.

**Тупцювання реформ
може викликати
розчарування
населення новою
владою**

Віктор Ющенко, який прагне виграти вибори нового складу Верховної Ради блоком своєї партії “Народний союз “Наша Україна”, “Батьківщини”, яку очолює Юлія Тимошенко, та Народної партії на чолі зі спікером Верховної Ради Володимиром Литвином, зацікавлений у збереженні гарних стосунків з популярним і сильним Прем’єр-міністром. Тому ми прогнозуємо, що 2006 року Юлія Тимошенко збереже свою посаду.

Ризик прогнозу – проблеми, якими загрожує економіка, обтяжена не модернізованими та великою мірою монополізованими галузями. Ринок нафтопродуктів став уже другим з початку року, де відбувся стрибок цін. У лютому–березні схожа ситуація спостерігалася на ринку м’яса. Хоча причини були іншими – м’ясо подорожчало через довготривалий спад виробництва, – урядова реакція в обох випадках була однаковою. Уряд заявляв про монополізацію ринку та запроваджував обмеження цін.

Ця реакція пояснюється передвиборною тактикою нової влади. Головними пріоритетами напередодні парламентських виборів у березні 2006 року вона обрала викриття злочинів попередників і збільшення добробуту українців з низькими доходами. Уряд розраховує, що ці популярні кроки забезпечать йому підтримку на виборах. Підвищення рівня оподаткування торгівлі нафтопродуктами, яке уряд запровадив у квітні, було одним із заходів, що уможливили підвищення заробітних плат і пенсій. Усвідомлюючи, що зростання інфляції його знівелює, кабінет Тимошенко вдався до жорсткого адміністративного регулювання цін.

Проблема полягає в тому, що політика підвищення бюджетних доходів за рахунок зростання податкових надходжень та стримування інфляції адміністративними заходами може бути ефективною лише упродовж короткого терміну. Економічне зростання потребує радикального поліпшення умов провадження бізнесу, зокрема зменшення оподаткування фонду заробітної плати, скасування численних дозволів, ліцензій і перевірок, зміцнення прав власності та забезпечення ефективнішого захисту угод. У перекладі на завдання уряду це потребує масштабної податкової, регуляторної, адміністративної та судової реформи.

Однак уряд досі не представив плану необхідних перетворень. Президентська кампанія була боротьбою проти тиску і фальсифікацій. Упродовж неї переможці виборів не сформулювали нової державної політики, окресливши лише цілі. Відсутність практичних знань, яким чином розбудовувати конкурентну економіку і демократичний устрій, є ахіллесовою п’ятою нового уряду. Більшість урядовців лише розробляють політику у своїх галузях. Через півроку після виборів уряд представив плани тільки двох реформ: місцевого самоуправління та адміністративно-територіального поділу. Усі інші цілі залишаються на рівні намірів.

Це провокує нові економічні кризи та зловживання: влада живе за старими правилами, незважаючи на прагнення лідерів країни змінити ситуацію. Ближче до березневих виборів наступного року правляча коаліція може відчувати розчарування населення, чиї очікування надзвичайно високі. Поки що сили Віктора Ющенка та Юлії Тимошенко зберігають статус фаворитів виборів нової Верховної Ради, хоча травневе дослідження Центру “Соціальний моніторинг” засвідчило зниження довіри до Президента й уряду. Віктору Ющенкові довіряли 60% опитуваних (проти 65% в березні), Юлії Тимошенко – 58% (60%).

Зменшення популярності нової влади, якщо воно триватиме й надалі, не обов’язково означатиме зростання довіри до найбільших опозиційних сил: Комуністичної партії та двох стовпів попередньої влади – Партії регіонів і Соціал-демократичної партії (об’єднаної). Скоріше це створює

ватиме сприятливі умови для піднесення нових політичних сил, які зможуть довести виборцям свою спроможність вирішувати їхні проблеми. Комуністична партія з 1998 року втрачає довіру через застарілість ідеології та брак довіри до лідерів. Проблемою опозиції, що була при владі, є те, що більшість населення сприймає їх не як представників альтернативного шляху розбудови демократії та ринкової економіки, а як лідерів авторитарного режиму, відповідальних за його злочини.

Зменшення популярності влади не означатиме зростання довіри до опозиції

За даними опитування Центру “Соціальний моніторинг”, за Партію регіонів готові голосувати 14,5% виборців, Компартію – 4,7%, а СДПУ(о) – менше 3%, необхідних для потрапляння до нової Верховної Ради. За “Народний союз “Наша Україна” у травні голосували б 22,4% виборців, Блок Юлії Тимошенко набрав би 11,3%.

Правоохоронні органи продовжують активно розслідувати факти зловживань попередньої влади, оприлюднюючи свої підозри щодо законності дій лідерів нинішньої опозиції. У травні Міністерство внутрішніх справ оголосило, що хоче допитати лідера Партії регіонів Віктора Януковича та лідера СДПУ(о) Віктора Медведчука. Януковича допитали щодо витрачання резервного фонду уряду, а від Медведчука, який відмовився прийти до міліції без офіційного запрошення, міліція хотіла отримати свідчення про будівництво бази Футбольного клубу “Динамо”, яке фінансували державні компанії. Міліція також заарештувала члена СДПУ(о) Івана Різака, якого підозрюють у рекеті та доведенні до самогубства ректора Ужгородського національного університету Володимира Сливки під час керівництва Закарпатською обласною державною адміністрацією.

Опозиція звинувачує владу у використанні правоохоронних органів задля дискредитації опонентів. У травні Партія регіонів і СДПУ(о) майже два тижні блокували засідання Верховної Ради, вимагаючи відпустити Різака та затриманого в квітні голову Донецької обласної ради Бориса Колесникова, який очолює донецький осередок Партії регіонів. Бурхливі протести опозиції викликала процедура арешту Різака. Під час арешту міліція незаконно застосувала силу до трьох парламентаріїв, які чинили опір її діям. МВС визнало порушення закону стосовно депутатів. Однак не погодилося зі звинуваченнями щодо політичного мотиву справ проти Різака та Колесникова і через суд домоглося продовження строку їх арешту.

Опозиція звинувачує владу в утисках

ЗОВНІШНІ ВІДНОСИНИ

Російська Федерація

**Віктор Ющенко
зупинив вихід України
з ЄЕП**

Віктор Ющенко оголосив про готовність України й надалі брати участь у проекті створення Єдиного економічного простору разом з Білоруссю, Казахстаном і Росією. Він заявив, що всі учасники проекту виграли б від утворення зони вільної торгівлі та уніфікації процедур митного контролю. Ющенко не виключив можливості створення в майбутньому в рамках ЄЕП наднаціонального органу управління.

Ці заяви практично зупинили процес виходу з проекту, чого очікували від нової української влади. Під час перебування в опозиції Віктор Ющенко називав ЄЕП, утворений за ініціативи Владіміра Путіна та Леоніда Кучми, зрадою національних інтересів. Після призначення уряд Юлії Тимошенко зайняв жорстку позицію: проект може існувати лише як зона вільної торгівлі, і Україна, яка ставить за мету входження до Євросоюзу, не зацікавлена в глибшій інтеграції. Окремі члени уряду не виключали звернення до Конституційного Суду з проханням дати оцінку підписаній Леонідом Кучмою угоді про участь у проекті.

Корекція позиції Києва пов'язана з двома чинниками. Перший – вплив Росії на внутрішню ситуацію в Україні. Навіть після виграшу виборів кандидата, якого не підтримував Кремль, цей вплив залишається більшим, ніж вплив будь-якої іншої країни. На відміну від низки споживачів російської нафти, яким вдалося, після запуску нафтопроводу “Баку–Тбілісі–Джейхан”, позбавитися надмірної залежності від російських поставок або транзиту, Україна у травні добре відчула таку залежність під час бензинової кризи. Вихід з ЄЕП, який викликав би розчарування в Росії, нова українська влада вважає занадто радикальним рішенням.

Друга причина – сподівання пристосувати проект, задуманий Росією як спосіб прив'язати до себе Україну, до національних українських інтересів. Проголошена Віктором Ющенком розбудова рівноправних стосунків Києва з Москвою полягає не в згортанні співпраці, а в намаганні відстояти в кожному спільному проекті інтереси української сторони. Зростання обсягів зовнішньої торгівлі відповідає інтересам України, тому ідея перетворення ЄЕП з геополітичного об'єднання на економічне логічна з погляду Президента України. Проблематично те, що Президент Росії має цілковито інші цілі. Зона вільної торгівлі з Україною, на відміну від максимального об'єднання зовнішніх політик, ніколи не входила до пріоритетів Росії, де впливові бізнес-групи не зацікавлені у знятті митних тарифів. Тому ідея Віктора Ющенко втілити кучмівське гасло “ЄЕП мусить початися із зони вільної торгівлі” може не здобути підтримки Росії.

Нова українська влада планомірно намагається переглянути на свою користь ситуацію в усіх ключових сферах двосторонніх відносин з Росією. Після тривалого замовчування повернуто до кола актуальних проблем чутливе для Москви питання базування Чорноморського флоту РФ у Криму. З урахуванням грузинського досвіду евакуації російських баз Україна зауважила, що зазначений у відповідній угоді 2017 рік вона розглядає як термін повного завершення, а не початку виведення російських військовиків зі своєї території. На засадах публічності та посирань на міжнародне право Україна починає реально контролювати “севастопольських орендарів” у частині виконання ними взятих на себе зобов'язань.

Таку саму позицію Київ зайняв на переговорах щодо визначення морського та встановлення суходільного кордонів. Зокрема Україна хоче провести

кордон в Азовському та Чорному морі по лінії, що існувала за радянських часів між союзними республіками. Це викликає спротив Росії, оскільки закріплює за Україною контроль над Керченською протокою. Травневі переговори дипломатів у Москві закінчилися публічними взаємними звинуваченнями міністерств закордонних справ обох країн в неконструктивності.

Переговори щодо морського кордону закінчилися взаємними звинуваченнями

Київ також оголосив про можливість виходу з проекту створення спільного консорціуму з управління газотранспортною системою. Цей ще один проект Кучми–Путіна Росія розглядала як спосіб здобути контроль над стратегічним для неї газопроводом. Натомість українська сторона запропонувала в обмін на контроль над газотранспортною системою фінансувати добудову газопроводу, попередивши, що інакше проект не має сенсу. Це викликало роздратовану заяву Посла РФ в Україні Віктора Черномирдіна, який сказав, що Україна занадто довго визначається з доцільністю участі в проекті і повинна перестати “морочити голову”.

Попри декларативну підтримку проголошених Україною принципів взаємовідносин, на практиці російська влада не сприймає такий тон відносин з Україною. У травні Держдума Росії, контрольована пропрезидентською більшістю, ухвалила заяву щодо порушення демократичних норм в Україні, маючи на увазі кримінальні справи проти представників коаліції Кучми. МЗС України назвало таку заяву недружнім актом. Демарш Держдуми виглядає не лише як своєрідна помста за долучення України до просування свободи та демократії у світі, а і як запобіжний захід щодо можливого приєднання України до позиції Євросоюзу щодо Чечні. Всупереч тривалій попередній практиці солідаризації з Україною в Парламентській асамблеї Ради Європи та заяв про розвиток міжпарламентських відносин російська делегація отримала доручення ініціювати розгляд питання про порушення демократичних норм в Україні.

Держдума РФ ухвалила заяву, що засуджує Віктора Ющенка

Від виконавчої гілки влади РФ також пролунало фактичне несприйняття нової влади України як такої, що “перемогла на виборах неконституційним” шляхом. По суті, Москва знову відкрито втягується у внутрішньополітичне протистояння в Україні напередодні парламентських виборів 2006 року. До такого сприйняття спонукає і недавня заява Головного військового прокурора Росії щодо продовження розслідування кримінальної справи Тимошенко.

З огляду на природне прагнення України до регіонального лідерства, у процесі реалізації нею власних національних інтересів під час врегулювання придністровської проблеми, з боку Росії спостерігаються прояви своєрідних ревностів. Прихована конкуренція двох країн у регіоні виходить на поверхню. Зокрема лунають звинувачення у повторенні Києвом “Плану Козака”. Не виключено, що український план “До врегулювання через демократію” може наразитися на спротив, передусім Росії, яка в разі початку його реалізації не лише поступиться ініціативою у придністровському врегулюванні, а й може втратити контроль над Тирасполем і в кінцевому підсумку буде змушена бути вивести своїх військовиків з Придністров’я.

Українська дипломатія скористалася форумом Ради євроатлантичного партнерства у Швеції, щоб нагадати про російську військову присутність у Абхазії, Нагірному Карабаху та Придністров’ї й оцінити її як таку, що не сприяє врегулюванню конфліктів і не має нічого спільного з операціями ОБСЄ, ООН та НАТО.

Реальні кроки України в напрямі до членства в НАТО зумовили похмурі російські прогнози щодо майбутнього українського ВПК, які вже використовували у процесі президентської виборчої кампанії в Україні. Проте скорочення поставок української військової продукції російським спожи-

вачам не є новим явищем і викликане не лише зменшенням потреб. Ідеться також про свідому політику РФ з переведення власного ВПК на замкнені технології та відмову від імпорту всього, що можна виробляти власними силами. Водночас в експорті українського ВПК до Росії досі залишаються дуже важливі компоненти, які Росія не виробляє та, найвірогідніше, через об'єктивні причини не вироблятиме найближчим часом.

Сполучені Штати Америки

**Добрий імідж
Віктора Ющенка
на Заході визначає
поліпшення
стосунків зі США**

Між Києвом і Вашингтоном відбувається закріплення нового рівня відносин, визначеного особистою популярністю Віктора Ющенка на Заході. Свідчення дедалі більшого прагнення США підтримати Україну – позитивні сигнали щодо набуття Україною членства в НАТО, підвищена увага американських нафтових компаній до транзитних можливостей України та візит до Києва міністра енергетики США Самюела Бодмена. Показово, що з ним обговорено питання диверсифікації джерел енергопостачання України не лише в нафтогазовому секторі, а й у атомній енергетиці. Водночас досі залишаються невиконаними американські обіцянки щодо швидкого вирішення питання про скасування поправки Джексона–Веніка та надання економіці України статусу ринкової.

Суттєве поліпшення відносин України зі США дає змогу Києву об'єктивніше оцінювати політику Вашингтона щодо Москви. У цьому контексті важко не завважити спільну з керівниками багатьох інших країн світу участь Джорджа Буша в Параді на Красній площі 9 травня після його відвідання Риги та перед візитом до Тбілісі. Кожен із цих візитів здатний продемонструвати відданість США власній політиці підтримки демократії на пострадянському просторі. Фактично йдеться про важливі для продовження демократичних реформ в Україні свідчення рішучості та послідовності політики США щодо країн, перетворення в яких не підтримує Росія. У сусідів РФ формується уявлення, що, рахуючись з її амбіціями, США не збираються поступатися власними інтересами, навіть якщо вони не збігаються із задоволенням російських амбіцій щодо колишніх радянських республік.

У контексті солідаризації з американською політикою просування демократії у світі варто розглядати не лише активізацію України в сфері вирішення придністровської проблеми, а й запропоновану в “Плані Ющенка” демократизацію розташованої на Лівобережжі Дністра частини Молдови. Представлений у квітні план передбачає трансформацію миротворчої місії в Придністров'ї й створення багатонаціональної місії під егідою ОБСЄ. Київ також пропонує провести в Придністров'ї парламентські вибори, за якими спостерігали б ЄС, ОБСЄ, Росія та США.

Європейський Союз

Всередині України вгамувалися пристрасті навколо подачі заявки на вступ до ЄС. У заявах урядовців щодо відповідних термінів відчутні збільшення реалізму і зменшення післяреволюційної ейфорії. Певною мірою така тенденція пояснюється обережною позицією Брюсселя, стурбованого долею французького референдуму щодо Конституції ЄС та песимістичними очікуваннями його результатів.

**Французьке “ні”
Конституції ЄС
не варто
драматизувати**

З огляду на віддаленість української перспективи вступу до Європейського Союзу французьке “ні” Конституції ЄС навряд чи варто надто драматизувати. Адже західні сусіди України потрапили до Євросоюзу в період, коли він ще не мав власної Конституції. Крім того, відсутність її пом'якшує аргументацію тих внутрішніх противників вступу до ЄС, які покликаються на можливу втрату Україною частини суверенітету. До того ж порівняно ниж-

чий рівень інституціоналізації Євросоюзу полегшує вступ до нього нових членів, який у будь-якому разі відбувається після згоди кожної з країн-членів. Нарешті, гальмування процесу формування “Сполучених Штатів Європи” й надалі підвищує роль у світовій та європейській політиці прибічника євроінтеграції України – Сполучених Штатів Америки.

Розмірковуючи над майбутнім Євросоюзу, європейські політики й експерти останнім часом почали дедалі частіше включати Україну до черговиків на вступ до ЄС, щоправда, поряд із Сербією та після балканських країн і Туреччини. Враження від “помаранчевих подій” в Україні продовжує працювати на позитивне сприйняття Києва на Заході. Разом з подіями в Грузії, Киргизстані та Узбекистані спогади про київський Майдан поступово руйнують усталені уявлення про російське домінування на пострадянському просторі. На основі консенсусу між Євросоюзом і США в оцінці грудневих подій в Україні та розбіжностях у ставленні до них між Брюсселем і Москвою розпочалося формування окремої політики ЄС щодо Києва. Аж до визнання останнього у ролі регіонального гравця, зокрема у вирішенні проблеми Придністров'я.

Усвідомлюючи те, що Євросоюз чекає від України не декларацій, а списку виконаних обіцянок, Київ діє на придністровському напрямку, який, судячи з усього, Брюссель розглядає як важливе “домашнє завдання” для України. Цілком зрозуміло, що очікуване 2007 року членство Румунії в ЄС не надто добре поєднується з небезпекою дестабілізації та громадянського конфлікту в сусідній Молдові, яка, зі свого боку, також прагне до членства в Євросоюзі. У цих умовах цілком логічною видається присутність ЄС у недавно оприлюдненому українському баченні придністровського врегулювання. Причому, на думку української сторони, Євросоюз, а також США мають брати участь – принаймні як спостерігачі – у розробленні договору про дотримання закону щодо особливого правового статусу Придністров'я.

***Придністров'я
є “домашнім
завданням” Брюсселя
для Києва***

У контексті реальної євроінтеграції України варто розглядати і отримане Україною право приєднатися до заяв Європейського Союзу в ООН, а також недавнє долучення країни до Болонського процесу.

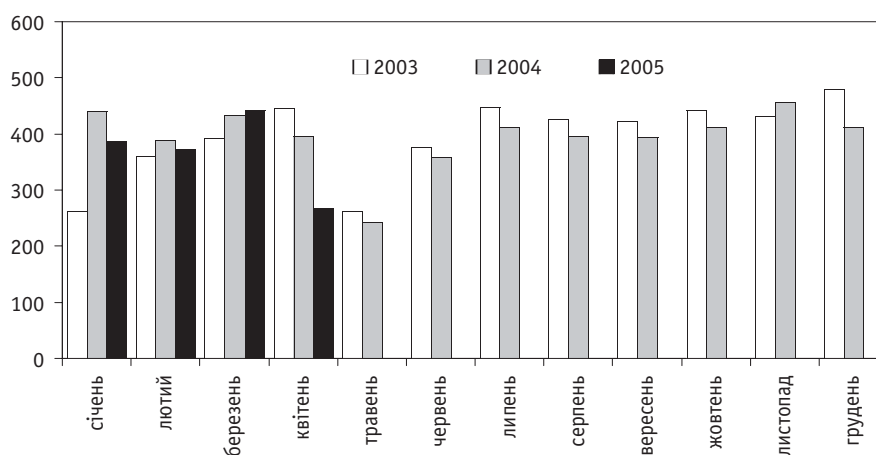
ДЕРЖАВНІ РІШЕННЯ

Скасовано адміністративні обмеження цін на нафтопродукти

У травні адміністративні обмеження цін на нафтопродукти, запроваджені в березні–квітні, скасовано. Верховна Рада проголосувала також за скасування ставки акцизного збору з обороту від реалізації моторного бензину і запровадила нульову ставку ввізного мита для нього. Кабмін скасував збір за митне оформлення нафтопродуктів.

Такі рішення стали реакцією уряду на дефіцит високооктанових бензинів у роздрібній торгівлі, який відчувався в Україні після травневих свят. Він виник після запровадження адміністративних способів утримання цін.

Графік 1. Виробництво бензину, тис. тонн

Джерело: Укрнафтохімпереробка

Наприкінці березня було запроваджено ставку акцизного збору з обороту від реалізації моторного бензину. Доти діяла лише фіксована ставка розміром 60 євро/т. Запровадження ставки у 20% з обороту зменшило прибуток нафтопереробних підприємств. Уряд намагався стримати ініційоване підприємствами підвищення роздрібних цін на бензин, застосовуючи граничний їх рівень. У квітні Прем'єр-міністр провела переговори з найбільшими нафтовими компаніями, у результаті яких вони пішли на компроміс і погодилися дотримуватися встановлених урядом обмежень.

Обсяги переробки нафти у квітні суттєво скоротилися

У середині травня різко скоротилася пропозиція бензину, в результаті чого на заправках утворилися черги та було запроваджено обмеження на продаж бензину. Нафтопереробники повідомляють, що причиною дефіциту стало скорочення переробки нафти, своєю чергою спричинене зупинкою Лисичанського НПЗ на плановий ремонт, а також скороченням надходження нафти на українські НПЗ.

Результатом проведеної в травні зустрічі Президента з нафтотрейдерами та нафтопереробниками стала домовленість, згідно з якою уряд зобов'язано скасувати граничні ціни на бензин, а також встановити нульову ставку податку на додану вартість з операцій транзиту нафти територією України. Президент видав указ, згідно з яким Кабмін має створити вертикально-інтегровану державну компанію з нафтових і нафтопереробних компаній, власником і співвласником яких є держава. Відповідно до указу уряд має затвердити програму диверсифікації джерел поставок нафти в Україну, а також до 1 січня 2006 року створити державний резерв нафтопродуктів у розмірі 10% річного споживання в Україні.

Таким чином уряд позбавлено можливості адміністративного впливу на ринку нафти за відсутності ринкових інструментів впливу, які за сприятливого збігу обставин можуть з'явитися лише за рік–два. Зростання цін на нафтопродукти в Україні, напевне, триватиме. Виробники нафтопродуктів і трейдери й надалі намагатимуться компенсувати втрати від подорожчання нафти на світовому ринку вищими цінами на пальне за незмінно високої норми прибутку.

На початку червня Верховна Рада ухвалила закон, що передбачає прискорення виплат компенсацій громадянам за знецінені вклади в Ощадбанку. Якщо Президент підпише цей закон, близько 130 млрд. грн. будуть визнані державним боргом, а компенсацію вкладникам здійснюватимуть щороку в розмірі не менше 0,5% ВВП за попередній рік і 10% приросту ВВП. Автори закону – депутати з фракції комуністів.

***Знецінені
заощадження
вирішено повертати
швидше***

Уперше держава визнала зобов'язання перед громадянами, вклади яких знецінилися, 1994 року. Громадянам було запропоновано отримати компенсаційні сертифікати – цінні папери, які можна було використати для приватизації державного майна. Друга спроба вирішити питання відбулася 1996 року. Суму знецінених заощаджень було проіндексовано, а її повернення вирішено проводити поетапно залежно від віку вкладника та суми вкладу. Обидві спроби виявилися невдалими. У 1997–2004 роках повернено близько 2 млрд. грн. зі 131,96 млрд. грн., що підлягали поверненню.

2005 року передбачено виплатити з Державного бюджету 500 млн. грн., а також провести взаємозалік на суму 6 млрд. грн. заборгованості громадян за комунальні послуги в рахунок погашення частини зобов'язань держави за знеціненими вкладками громадян. Взаємозалік є неприпустимою формою фінансових розрахунків з державою, головним чином тому, що він створює потужні стимули для шахрайства і корупції. Здійснити взаємозалік також доволі важко технічно. Отже прискорити виплати компенсацій через взаємозалік 2005 року навряд чи вдасться.

На нашу думку, необхідно припинити спроби виплат компенсацій. Ми вважаємо, що будь-яке повернення вкладів громадянам є фактично компенсацією їхніх минулих втрат їхніми ж теперішніми та майбутніми доходами. Тимчасом жертвами знецінення стало майже все населення країни. Компенсація вкладів людям літнього віку фактично виконує роль соціальної допомоги. Така допомога може бути набагато ефективнішою, якщо вона проводитиметься в рамках загальної системи соціального захисту.

ЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Економічне зростання далі сповільнюється

Темпи економічного зростання в Україні й надалі сповільнюються. У січні–квітні, за попередніми даними, ВВП зріс на 5% (у січні–березні – на 5,4%). Причинами сповільнення ми вважаємо:

- Повільніше, ніж торік, зростання випуску товарів, що експортуються з України, переважно з огляду на стабілізацію світових цін на товари українського експорту. 2004 року саме на перші чотири місяці припало найбухливіше зростання світових цін і, відповідно, прискорення у промисловості.
- Висока база: 2004 року ВВП зростав найшвидше саме на початку року.
- У січні–квітні 2005 року відбувся спад у будівництві. Ми пов'язуємо цей спад із завершенням проектів і зупиненням укладення нових контрактів на будівельні роботи з огляду на обережну поведінку інвесторів, які очікують на чіткі тенденції у політиці нового уряду.
- Перебудова економіки (з орієнтованої на експорт на орієнтовану на внутрішнього споживача) відбувається за рахунок сповільнення темпів економічного зростання.

У січні–травні 2005 року споживчі ціни зросли на 5,7% (за п'ять місяців 2004 року – на 3,6%). У квітні й травні інфляція була порівняно невисокою (0,7 і 0,6% відповідно). Причиною такої ситуації стало сезонне здешевлення масла, молока та яєць, а також стабілізація цін на м'ясо і птицю: у квітні ціни на ці продукти впали на 0,8%, а в травні зросли на ті самі 0,8% і, таким чином, повернулися до рівня лютого 2005 року. Зусилля уряду, спрямовані на стримування зростання цін на м'ясо у квітні, дали результати. Заходи, до яких вдався уряд, були здебільшого адміністративними і мали психологічний вплив на учасників ринку. Інфляція наразі зумовлена збільшенням попиту. За відсутності ринкових методів боротьби з підвищенням цін на м'ясо (яким могло б стати зниження ввізного мита) уряд не зможе ефективно стримувати зростання цін у майбутньому.

У травні статистикою зафіксовано зменшення цін на пально-мастильні матеріали. Вірогідно, статистичне опитування (яке зазвичай проводять до 20 числа відповідного місяця) не зафіксувало збільшення цін на бензин, що відбулося після врегулювання ситуації на ринку нафтопереробки в другій половині травня. Подорожчання бензину буде, напевне, відображено в даних щодо інфляції за червень 2005 року. На нашу думку, можливим є подорожчання продовольчих товарів, велику частку собівартості яких складають витрати на пальне. Ми очікуємо, що суттєвої сезонної дефляції на початку літа не відбудеться.

Ревальвація гривні щодо долара США не мала суттєвого впливу на українську економіку у травні 2005 року головним чином завдяки інерційності економічних процесів. Найважливішим ефектом ревальвації стало зменшення темпів зростання грошової маси: у травні вона зросла на 0,9%, тимчасом як з початку року – на 17,5%. Сповільнення відбулося завдяки меншій активності НБУ на валютному ринку: у травні НБУ не був змушений емітувати гривню, викуповуючи надлишок доларів на ринку, задля штучного заниження курсу.

У травні 2005 року обсяги валюти, купленої банками у населення, були меншими, ніж обсяги проданої йому валюти. Таким чином населення

зреагувало на зміцнення гривні купівлею долара. Зросли й депозити фізичних осіб у валюті. Така поведінка відображає дотепер високий рівень недовіри населення до гривні. Прецедентів різкого подорожчання гривні щодо долара в Україні не було. Отож на будь-яку волатильність на валютному ринку населення схильне реагувати купівлею іноземної валюти.

Населення зреагувало на зміцнення гривні купівлею долара

У I кварталі 2005 року зростання зовнішньоторгівельного обороту в цілому сповільнилося. Імпорт товарів зростав швидше за експорт (18,5% проти 16,8%). Зростання експорту стримувало: 1) зменшення експорту машин та обладнання переважно через надзвичайно високу базу минулого року, зумовлену сплеском торгівлі напередодні розширення ЄС навесні 2004 року; 2) зменшення експорту транспортних засобів через припинення поставок до США. Скорочення вивезення цих груп товарів перекрило позитивну динаміку експорту чорних металів (+50%), хімічної продукції та зерна.

Низькі темпи зростання імпорту у січні—лютому 2005 року зумовлені зупиненням зовнішньоторгівельних операцій у зв'язку зі зміною уряду та відповідними кадровими змінами у митній службі. Утім, уже в березні ситуація поживилася. Найбільший внесок у зростання імпорту зробили машини та обладнання, руда, вугілля, хімічна продукція. Урядові дії з виведення імпорту з тіні сприяли різкому збільшенню імпорту м'яса, одягу, взуття, електричного обладнання.

Імпорт зростає швидше за експорт

У січні—квітні 2005 року надходження до Державного бюджету становили 25% ВВП (у відповідний період 2004 року — 21%). Попри такі високі надходження, у січні—квітні зросла заборгованість із виплати зарплати в державному секторі. Ми пов'язуємо такий сплеск заборгованості технічним чинником: наприкінці березня було ухвалено рішення про збільшення зарплат з 1 січня 2005 року. Таким чином з 1 квітня автоматично зросла заборгованість на суму несплаченого за січень—березень підвищення зарплати. Упродовж квітня заборгованість скорочувалася (в освіті — на 3,7%, в охороні здоров'я — на 15%, у державному управлінні — на 19,1%).

На 1 травня найбільшою була заборгованість у промисловості (майже 300 млн. грн.) і сільському господарстві (майже 180 млн. грн.). У промисловості зростання відбулося переважно за рахунок накопичення заборгованості в добувній промисловості (на 15,7% проти грудня 2004 року), а також на підприємствах, що займаються виробництвом і розподілом електроенергії, газу та води (на 20,7%).

Ми передбачаємо, що 2005 року економіка зросте на 8%. Чинниками зростання стануть високий попит на товари українського експорту на зовнішніх ринках та високий попит населення на товари і послуги.

2005 року економіка зросте на 8%

Споживчі ціни на кінець 2005 року збільшаться на 14% проти грудня 2004 року. Пік зростання індексу споживчих цін (середнє за період) ми очікуємо у I кварталі 2006 року. 2005 року найшвидше зростатимуть ціни на продовольчі товари, а також регульовані тарифи і ціни, підвищення яких відкладалося упродовж 2004 року. Найвідчутнішим буде зростання тарифів на послуги транспорту і житлово-комунального господарства.

Дефіцит Державного бюджету 2005 року становитиме 3% ВВП. Ми передбачаємо, що видатки бюджету будуть більшими від запланованих. 2005 року частка ВВП, що перерозподіляється через бюджет, збільшиться до 27,5%. Чинниками збільшення стануть скасування багатьох податкових пільг і зменшення можливостей для ухилення від сплати податків. Дефіцит бюджету буде профінансовано частково надходженнями від при-

ватизації, частково за рахунок запозичень. Ми передбачаємо, що більшість запозичень здійснюватиметься на внутрішньому ринку.

2005 року вартість українського імпорту зростатиме швидше за експорт, водночас сальдо і поточного, і торгівельного балансів залишаться високим.

Таблиця 1. Основні макроекономічні показники

Показники	2001	2002	2003	2004	2005		Прогноз МЦПД на 2005 рік
					I–III	I–IV	
ВВП, ркз ² , %	9,2	5,2	9,4	12,1	5,4	5,0	8,0
ВВП, млн. грн.	204 190	225 810	264 165	345 943	79 356	110 137	430 600
Валове нагромадження основного капіталу, ркз, %	6,2	3,4	15,8	10,2	4,5	—	7,0
Приватне споживання, ркз, %	9,0	9,0	12,1	15,8	...	—	16,0
Державне споживання, ркз, %	10,4	-6,7	14,8	4,7	...	—	3,0
Промислове виробництво, ркз, %	14,2	7,0	15,8	12,5	7,1	6,7	9,5
Сільськогосподарське виробництво, ркз, %	10,2	1,2	-9,9	19,1	3,9	4,6	0,5
Роздрібний товарообіг, ркз, %	13,7	15,0	21,0	20,0	18,6	19,2	17,0
Експорт товарів FOB, кумулятивна зміна, %	11,6	10,4	28,5	41,6	16,8	12,4	15,0
Імпорт товарів CIF, кумулятивна зміна, %	13,0	7,6	35,6	26,0	18,5	22,9	23,0
Сальдо рахунку поточних операцій, \$ млн.	1 402	3 173	2 891	6 804	...	—	5 480
Чисті ПІІ ³ , \$ млн.	769	688	1 411	1 711	...	—	1 800
Наявні доходи населення, ркз, %	14,5	18,0	7,8	16,8	23,4	24,8	18,0
Індекс споживчих настроїв ⁴	94,9	93,4	99,4	100,1	107,3	—	—
Середня нарахована заробітна плата, грн.	311,6	376,4	462,3	589,6	676,5	690,8	—
Середня нарахована заробітна плата, ркз, %	19,3	18,2	15,2	23,8	14,8	15,3	15,0
Безробіття, визначене за методологією МОП, %	11,1	10,1	9,1	8,6	...	—	8,0
Доходи Зведеного бюджету, % ВВП	26,9	27,4	28,5	26,5	32,1	32,5	27,5
Видатки Зведеного бюджету, % ВВП	27,2	26,7	28,7	29,7	28,4	30,5	30,5
Сальдо Зведеного бюджету (дефіцит (-), профіцит (+), % ВВП)	-0,3	0,7	-0,2	-3,1	3,7	2,0	-3,0
Індекс споживчих цін, %	6,1	-0,6	8,2	12,3	4,4	5,1	14,0
Індекс інфляційних очікувань населення ⁵	169,6	178,7	186,1	180,0	182,0	—	—
Грошова маса МЗ, зміна від початку року, %	41,9	41,8	46,5	32,4	11,4	16,4	39,0
Офіційний обмінний курс, середній за період, грн./\$ ⁶	5,372	5,332	5,333	5,319	5,292	5,192	5,1

Джерела: Держкомстат, Казначейство, НБУ, МЦПД

² ркз = реальна кумулятивна зміна.

³ Чисті ПІІ – прямі іноземні інвестиції в Україну мінус прямі інвестиції резидентів України за кордоном.

⁴ Сукупний індекс споживчих настроїв розраховується як середнє арифметичне окремих індексів. Значення індексу можуть змінюватися в межах від 0 до 200. Значення індексу дорівнює 200, коли всі громадяни позитивно оцінюють економічну ситуацію. Індекс дорівнює 100, коли частка позитивних і негативних оцінок однакова. Значення індексу більше 100 означає перевагу позитивних оцінок у суспільстві.

⁵ Значення цього індексу може змінюватися в межах від 0 до 200. Значення індексу дорівнює 200, коли всі громадяни очікують зростання інфляції. Індекс дорівнює 100 в тому разі, коли кількість громадян, які очікують зростання інфляції, дорівнює кількості громадян, які очікують її зниження. Значення індексу більше 100 означає перевагу в суспільстві очікувань щодо зростання інфляції.

⁶ Показники поточного року обчислено як середні за останній місяць зазначеного періоду.